

УДК 504.05

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

М. М. Приходько

ІФТУНГ, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15,
т. (03422) 42183, e-mail: public@ifdung.if.ua

Рассматриваются рекреационные ресурсы Ивано-Франковской области. Описаны ландшафтные ресурсы, а также природно-заповедные территории и перспективы их рекреационно-туристического использования. Сформулированы основные принципы, которые должны учитываться при разработке стратегии планирования территории с учетом требований устойчивого развития рекреации и туризма.

Climatic, landscape and balneary medicinal recreational resources of the Ivano-Frankivsk region are being considered at the moment. Nature-reserve territories and perspectives for their recreational-tourism use have been described. Main principles that should be considered while preparing a strategy of the territory planning including requirements for sustainable development of recreation and tourism have been formulated

Формування системи рекреаційного природокористування є об'єктивним наслідком зростаючих потреб суспільства в рекреації. При розгляді рекреаційного природокористування необхідно перш за все визначити соціально-економічну суть рекреації, її місце і роль у розвитку суспільства [1, 2, 4].

Для сучасного етапу суспільного розвитку характерне зростання ролі рекреації в процесі відновлення сил людини. Термін „рекреація” є сукупністю етимологічних значень: *rescreatio* (лат.) – відновлення; *recreation* (франц.) – розвага, відпочинок, зміна дій, яка виключає трудову діяльність і характеризує простір, пов'язаний з цими діями. Отже, поняття „рекреація” характеризує не тільки процес і заходи щодо відновлення сил людини, але й той простір, в якому це відбувається.

Івано-Франківська область має багатий природно-ресурсний потенціал, різноманітний рослинний і тваринний світ, джерельні води річок і чисте карпатське повітря. На Івано-Франківщині, більш, ніж деінде в Україні, збереглися природні ландшафти, незаймані території, особливо праліси, ендемічні та реліктові види рослин і тварин. Саме тут є значні рекреаційні ресурси, історичний, культурний та етнографічний потенціал.

Область знаходиться на південному заході України, на стику двох великих природно-географічних областей – Східно-Європейської рівнини та Українських Карпат. Територія області є складовою частиною історичної української землі – Галичини. Площа – 13,9 тис. кв. км (2,3 % площі України), населення (станом на 1.01.2001 р.) – 1453 тис. чол. (2,9% населення України). Густота населення – 104 чол. на 1 кв. км.

Природні ресурси дуже різноманітні. На території області формується 8321 річок, у яких 4,8 куб. км води (8,6% місцевого річкового стоку України), зосереджена значна частина лісових ресурсів (8,0% площі земель лісового

фонду України і 10,0% запасу деревини). В області 636,5 тис. га сільськогосподарських угідь, 634,5 га лісів, 2,6 тис. га водно-болотних угідь, 23,4 тис. га під водою) річки, ставки, водосховища),

понад 300 джерел мінеральних вод, серед яких аналоги таких вод, як „Нафтуся”, „Моршинська”, „Єсентуки”; розвідано 160 родовищ 24-х видів корисних копалин (нафта, газ, буре вугілля, торф, кам'яна та калійна солі, фосфати, сірка).

За біологічним різноманіттям область – одна із найбільш багатих в Україні. Флора налічує 1500 видів судинних рослин, що становить 30% судинних рослин України. Хребетні представлені 435 видами, в тому числі ссавці – 74 видами (68% всіх видів України), птахи – 280 видами (70% загальної кількості видів птахів на Україні). До Червоної Книги України та Європейського Червоного Списку занесено 162 види рідкісних і зникаючих видів рослин і 32 види тварин [1]. Це гордість і справжні скарби як області, так і України.

Сприятливі природні, бальнеологічні і санітарно-гігієнічні умови та розгалужена мережа унікальних природно-заповідних територій забезпечують можливість формування рекреаційного комплексу, розвитку індустрії відпочинку і оздоровлення як провідної галузі виробничої спеціалізації і пріоритетного використання природно-ресурсного потенціалу області. Цілющий клімат і широкий спектр лікувальної дії природних вод, багата історія й етнографія, розмаїття природи здавна приваблювали відпочиваючих і туристів. Особливою популярністю користуються перлини Карпат – Яремче, Косів, Верховина, Микуличин, Татарів, Шешори, центри зимового спорту – Ворохта і Яблуниця, лікувальні центри у с. Черче та с. Новий Мізунь.

Насичене подіями минуле залишило унікальну історико-культурну спадщину. В області створено Національний заповідник „Древній Галич”, куди увійшли колишня столиця Галицько-Волинського Князівства – літописне місто Галич з 1100-літньою історією, унікальні скарби духовності – церква св. Пантелеймона XXI ст. в с. Шевченкове, церква Різдва Христового XIV-XV ст. в Галичі, Успенська церква XVII ст. і фундамент Успенського собору XII ст. у Крилосі.

Численними пам'ятками архітектури й визначними місцями історії славляться м. Івано-Франківськ, батьківщина легендарної Роксолани – м. Рогатин, скарбниця культурної й духовної спадщини Прикарпаття – м. Коломия. Далеко за межами України відомі неповторні витвори народних умільців, багатство й колоритність обрядів і звичаїв, народна пісенна творчість. Центрами гуцульського мистецтва є Косів, Яремче, Верховина, Коломия.

В області налічується 19 рекреаційно-туристичних місцевостей (міста Івано-Франківськ і Яремче; Микуличин, Татарів, Ворохта, Яблуниця на території Яремчанської міської ради; смт. Верховина, с. Шешори, с. Черче та інші). В області налічується понад 130 закладів на 12 тисяч місць для розміщення туристів та оздоровлення. Функціонує понад 70 ліцензованих туристичних підприємств. За останні роки значного розвитку набув сільський (зелений) туризм, особливо на території Яремчанської міськради, Верховинського, Косівського і Коломийського районів. Сільський зелений туризм налічує понад 250 приватних садиб, що обслуговують туристів. Обсяг туристичних послуг у 2001 р. склав 21,4 млн. гривень.

Виділяються дві основні функціональні групи рекреаційних ресурсів: 1) санаторно-курортного лікування, 2) туризму і відпочинку. Лікувальні ресурси визначаються наявністю мінеральних вод (бальнеолікування), лікувальних „грязей”, озокериту та кліматолікувальних ресурсів. Туризм і відпочинок забезпечуються наявністю унікальних ландшафтних і кліматолікувальних ресурсів.

Кліматолікувальні ресурси. Серед природних чинників, які мають вирішальне значення у формуванні природних процесів, від яких значною мірою залежить ефективність і можливість використання рекреаційно-ресурсного потенціалу, визначальним є клімат – закономірна послідовність метеорологічних процесів, діапазон значень яких забезпечує життєдіяльність живих організмів, в т.ч. і людини.

Клімат Івано-Франківської області має перехідний характер від помірно теплого вологого Західно-Європейського до континентального Східно-Європейського. У холодний період року територію області захоплює потужний відріг Сибірського антициклону, у теплу половину року дана територія перебуває під впливом Азорського максимуму. Області властива вертикальна біокліматична поясність, що визначає

лімітуючі чинники для розвитку природних біоценозів. З висотою над рівнем моря змінюється тепловий режим і режим зволоження, суми активних температур (сума температур вище +10° С), а також середні температури найбільш холодного і теплого місяців.

На території області виділено такі кліматичні райони:

1 Наддністрянський (з підрайонами: а) лівобережний, б) правобережний).

2 Південно-східний.

3 Передгірний.

4 Гірський.

Наддністрянський кліматичний район.

До складу лівобережного підрайону входять Рогатинський і Галицький адміністративні райони. Суми активних температур в цьому підрайоні складають 2300-2400°, кількість опадів за теплий період – 420-460 мм (за рік – 660-700 мм). Середня тривалість безморозного періоду 160-170 днів, вегетаційного – 205 днів. Весняні приморозки припиняються в середньому в третій декаді квітня, а в окремі холодні весни найпізніші приморозки (особливо в понижених місцях рельєфу) можливі і в третій декаді травня. Осінні приморозки настають у третій декаді вересня.

До правобережного підрайону входять Калуський, Тисменицький і Тлумацький адміністративні райони. Цей підрайон характеризується сумою активних температур 2400-2500°, кількістю опадів за теплий період – 370-470 мм (за рік – 610-750 мм). Середня тривалість безморозного періоду 155-160 днів, вегетаційного – 215 днів. Приморозки починаються і припиняються приблизно в ті ж строки, що й в лівобережному підрайоні.

У Наддністрянському кліматичному районі часто спостерігаються м'які зими з відлигами і нестійким сніговим покривом. Днів із сніговим покривом звичайно буває близько 100, а в малосніжні зими з частими відлигами – не більше 50. Середня декадна висота снігового покриву становить 10-15 см.

Південно-східний кліматичний район.

До цього кліматичного району входять Городненківський, Коломийський і Снятинський адміністративні райони. Характеризується сумою активних температур 2500-2600°, кількістю опадів за теплий період – 400-450 мм (за рік – 550-720 мм). Середня тривалість безморозного періоду 150-165 днів, вегетаційного – 210-220 днів. Весняні приморозки припиняються в середньому в першій декаді квітня, але в окремі роки найпізніші приморозки можуть спостерігатися у третій декаді травня. Осінні приморозки настають у третій декаді вересня. Сійкий сніговий покрив тут буває не кожної зими. Число днів із сніговим покривом в окремі зими досягає 100, а в малосніжні зими – 50. Середня декадна висота снігового покриву на полях становить 6-12 см.

Передгірний кліматичний район.

До нього входять Долинський, Рожнятівський, Богородчанський, Надвірнянський (північна частина), і Косівський адміністративні

райони. Цей район характеризується сумою активних температур 2200-2500°, кількістю опадів за теплий період – 500-550 мм (за рік – 630-900 мм). Середня тривалість безморозного періоду дорівнює 150-170 днів, вегетаційного – 190-215 днів.

Весняні приморозки припиняються в середньому наприкінці квітня або на початку травня, а перші приморозки восени настають в середині вересня. Число днів із сніговим покривом в окремі багатосніжні зими досягає 105, а в малосніжні зменшується до 60-70. Середня висота снігового покриву дорівнює 15-20 см.

Гірський кліматичний район.

До нього входять Рожнятівський, Богородчанський (південна частина), Надвірнянський (південна частина) і Верховинський адміністративні райони. Гірський кліматичний район характеризується сумою активних температур 1600-2200°, кількістю опадів за теплий період – 460-600 мм (за рік – 760-1060 мм). Середня тривалість безморозного періоду 160-170 днів, вегетаційного – 190-200 днів. Весняні приморозки припиняються в середньому в першій декаді травня, осінні – настають в середині жовтня.

Стійкий сніговий покрив спостерігається майже щороку. Найчастіше він утворюється на початку грудня, а сходить у першій половині квітня. Середня висота снігового покриву дорівнює в лютому 30-40 см.

Під впливом клімату в організмі людини відбуваються позитивні зміни, які характеризують клімат як лікувальний фактор. Найбільш цінні в цьому відношенні кліматичні умови гірських територій. До сприятливих для кліматотерапії факторів відносяться – чистота і розрідженість повітря, наявність в ньому фітонцидів, менш виражені коливання атмосферного тиску, температури і вологості повітря. Основним показником якості кліматичних умов є тривалість комфортного періоду і кількість днів із сприятливими типами погоди в цей період.

Тривалість рекреаційного літнього періоду в передгірній і рівнинній частинах області – 6 місяців (травень-жовтень), у гірській зоні – 4 місяці (червень-вересень). Зимовий рекреаційний період триває від 3 до 6 місяців. Сприятливі типи погоди у передгірських та рівнинних районах спостерігаються протягом 140-150 днів, у гірських районах 100 – 120 днів. В Яремчанській зоні і околицях смт. Верховина цей показник значно вищий – 190-200 днів, в районі полонини Пожижевської -140-150 днів.

Ландшафтні ресурси. Природа являє собою високоорганізовану систему взаємопов'язаних і взаємопроникаючих компонентів – геолого-геоморфологічних чинників (літологія, породи, рельєф), повітря, вод, ґрунтів, рослинного і тваринного світу, а також їх територіальних поєднань – ландшафтів. Основою ландшафтних рекреаційних ресурсів є рельєф, ліси, луки, водні угіддя, а також ландшафтне і біологічне різноманіття.

В межах Івано-Франківської області виділяються три типи ландшафтів – рівнинні, передгірські, гірські [2].

Рівнинний тип ландшафтів характерний для південно-східної частини області (Рогатинське Опілля і Прут-Дністровське межиріччя) і представлений трьома видами: 1) пластово-ерозійний височинний; 2) пластово-ерозійний з карстовими формами; 3) пластово-горбогірний.

Ландшафти пластово-ерозійних височин розміщені на лівобережжі Прута. Тут переважають орні землі, серед яких вкраплені невеликі ділянки дубово-грабових лісів, а також порівняно незначні площі сіножатей і пасовищ.

Ландшафти пластово-ерозійних рівнин з карстовими формами поширені у Прут-Дністровському межиріччі і зайняті орними землями. У рекреаційному відношенні надзвичайно цінним є мальовничий каньйон р. Дністер з унікальною рослинністю і геологічними пам'ятками природи. В межах області він простягається від с. Незвисько до границі з Чернівецькою областю.

Ландшафти пластово-горбогірних височин розміщені в середній і нижній течії Гнилої Липи і Свіржа (Рогатинський і Галицький райони), зайняті орними землями, серед яких на горбогірних межиріччях зростають дубові, дубово-грабові і букові ліси.

Передгірський тип ландшафтів об'єднує чотири види: 1) структурних низькогір'їв; 2) денудаційно-аккумулятивних височин; 3) горбисто-грядових ерозійно-зсувних межирічч; 4) аккумулятивних улоговин. Ці типи ландшафтів поширені на правобережжі Дністра і Прута до висот 400-450 м над рівнем моря в межах Передкарпаття. Тут панують лісолучні ландшафти. Ліси з участю дуба, бука, ялиці і ялини розміщені на високих межиріччях.

Гірський тип ландшафтів розміщений у південно-східній частині області і об'єднує такі види: 1) високогірно-полонинський флішевий; 2) високогірно-полонинський мармароський; 3) середногірно-скибовий; 4) низькогірний міжгірно-верховинський; 5) низькогірно-крайовий. Більшість гір вкрита ялиновими (смерсковими) лісами. Вище межі лісу виділяється субальпійський пояс із зростанням сосни гірської, вільхи зеленої і ялівцю, а також альпійський пояс (вище 1800 м н.р.м.) з перевагою альпійських лук.

Основою ландшафтних рекреаційних ресурсів є ліси, луки, водні угіддя, рельєф. Висока лісистість і мальовничість ландшафтів, наявність унікальних ділянок “дикої” природи, багатство рослинного і тваринного світу, різноманітність форм рельєфу, значна кількість рік, чистота природних вод визначають особливу цінність ландшафтних рекреаційних ресурсів Івано-Франківщини, яка належить до найбільш перспективних рекреаційних районів України і Європи. В області сформувались Яремчанський, Косівський, Верховинський, Шешорський, Микуличинський, Ворохтянський, Осмолодський і Болеківський рекреаційні райони. Кожен із них є своєрідним з широким гаммою неповторних природних комплексів.

Важливою складовою рекреаційних ресурсів є ліси, які забезпечують розвиток лікуваль-

ної, оздоровчої, спортивно-туристичної, утилітарної та пізнавальної форм лісової рекреації. Для відпочинку і оздоровлення людей необхідне чисте, багате киснем повітря, тиша, сприятливий мікроклімат, приналежність середовища та інше. Такі умови утворюються в лісових насадженнях, які мають високі санітарно-гігієнічні та естетичні властивості і забезпечують для людини певний фізіологічний комфорт. Не менш важливе значення має позитивний емоційний і психологічний вплив, які одержує людина від спілкування з лісом, з живою природою під час збирання грибів, ягід, лікарських рослин чи просто прогулянки.

Ліси відіграють надзвичайно важливу роль в регулюванні газового складу атмосферного повітря, в першу чергу у відтворенні ресурсів кисню та зменшенні концентрації вуглекислого газу. Один гектар лісу поглинає за рік в середньому 8 т вуглекислого газу і виділяє 6 т кисню. При цьому біологічна активність кисню в лісовому повітрі внаслідок його іонізації у 2-3 рази вища, ніж у морському, і у 8-10 разів – ніж у повітрі міст. Наявність іонізованих газів у повітрі є показником його чистоти і свіжості. Іонізоване повітря підвищує активність дихальних ферментів, сприяє лікуванню туберкульозу, астми, гіпертонічної хвороби. Крім цього, в лісових насадженнях повітря очищується від шкідливих газів, пилу, важких металів і збагачується фітонцидами – фітоорганічними речовинами, які виділяються рослинами і пригнічують розвиток патогенних мікроорганізмів (збудників хвороб).

Завдяки значній кількості річок (8321), які є окрасою ландшафтів області (Дністер, Прут, Свіча, Лімниця, Чорний і Білий Черемош, Рибниця) створюються сприятливі умови для водних видів відпочинку – купання, катання на човнах, рибна ловля, водний слалом.

Мінеральні води. Представлені водами без специфічних компонентів, особливості яких визначаються основним іонним складом і загальною мінералізацією (від малої до міцної розсолної), а також водами – вуглекислими, бромистими.

У Коломийському районі особливу цінність мають середньо мінералізовані залізовмістимі хлоридно-натрієві води розсолної мінералізації в с. Мельничівка. Мінеральні води Косівського, Надвірнянського і Рожнятівського районів придатні для лікування органів кровообігу, нервової системи, хронічних запальних процесів („Перегінська“, „Косівська“, „Коломийська“).

Верховинський район єдиний в області, де виступають вуглекислі води (с. Мокрин, хлоридно-гідрокарбонатно кальцієво-натрієва вода („Буркут“).

У Долинському районі розповсюджені хлоридно-натрієві води від малої до міцно-

розсолної мінералізації. Особливу зацікавленість викликає гідрокарбонатно-натрієва вода слабкої мінералізації з високим вмістом органічних речовин в с. Новий Мізунь (лікування хвороб шлунково-кишкового тракту).

У Рогатинському районі розташований санаторій „Черче“. Основними лікувальними природними факторами санаторію є сірководнева сульфідно-сульфатно-гідрокарбонатна кальцієва вода з вмістом сірководню від 30 до 60 мг/л, яка в комплексі з лікувальними „грязями“ використовується для лікування багатьох хвороб – артрити, поліартрити, радикуліти, хвороби опорно-рухового апарату.

У Долинському районі виявлено Оболонське родовище торфових лікувальних „грязей“ сірководневого типу. Родовище використовується курортом „Моршин“ у Львівській області. Експлуатаційні запаси торфу складають 200 тис. куб.м. Іонний склад торфової суміші хлоридно-сульфатний натрієво-магнієво-кальцієвий. Подібне торфовище з лікувальними властивостями відкрито також біля м. Болехова (с. Тисів).

Заповідні території. З метою забезпечення сприятливих умов для реалізації пріоритетного рекреаційно-туристичного використання території Івано-Франківської області створені заповідні об'єкти із збереженим природним середовищем, яких налічується 438, загальною площею 186,5 тис.га. Вони займають 13,4 відсотка території Івано-Франківщини, що є одним з найкращих показників в Україні.

Рекреаційними об'єктами серед природно-заповідних територій є:

1) Національні природні парки(НПП):

– Карпатський НПП (площа 50,3 тис.га, на території Яремчанської міськради) – унікальний природний комплекс високогірного ландшафту Українських Карпат (Вододільно-Верховинська і Полоніно-Чорногірська області) з добре збереженими буковими, ялицево-буковими і смерековими лісами, осередками реліктової сосни кедрової європейської, реліктовими угрупованнями берези звислої і сосни звичайної, ільма гірського, а також унікальною рослинністю субальпійського поясу (сосна гірська (жереп), ялівець сибірський, рідкісні угруповання рододендрону східнокарпатського), гірськими вершинами (г. Говерла, Брескул, Туркул, Піп Іван та інш.), гірськими озерами (Безіменне, Марічейка, Несамовите) і альпійськими луками (полонинами). На території парку діє 5 туристичних і 7 спортивних рекреаційних закладів, 17 будинків відпочинку, 9 санаторіїв і 6 рекреаційних зон довготривалого відпочинку [3]. Крім цього, для відвідувачів обладнано близько 20 пішохідних еколого-пізнавальних маршрутів – „На гору Говерла“, „На озеро Несамовите“, „Стежка Довбуша“, „Погорілець – Шешурська – Марічейка“ та інші.

– НПП “Гуцульщина” (30,0 тис. га) – своєрідний природний комплекс на території Косівського району з мальовничими гірськими і передгірськими ландшафтами, буковими, ялицево-буковими і смерековими лісами, унікальними гідрологічними (водоспади – Шешорський, Косівський Гук, Шепітський Гук), геологічними і палеонтологічними об’єктами. Осередок самобутніх звичаїв, побуту і культури гуцулів,

народних промислів – ткацтво, різьба по дереву, писанкарство та інші.

– Галицький НПП (14,3 тис. га) – створений на території Галицького району у характерних для Придністровського Опілля ландшафтах, де збереглися цінні букові та дубові ліси, осередки реліктової степової рослинності (Касова гора), унікальні водно-болотні угіддя.

2) Регіональні ландшафтні парки (РЛП):

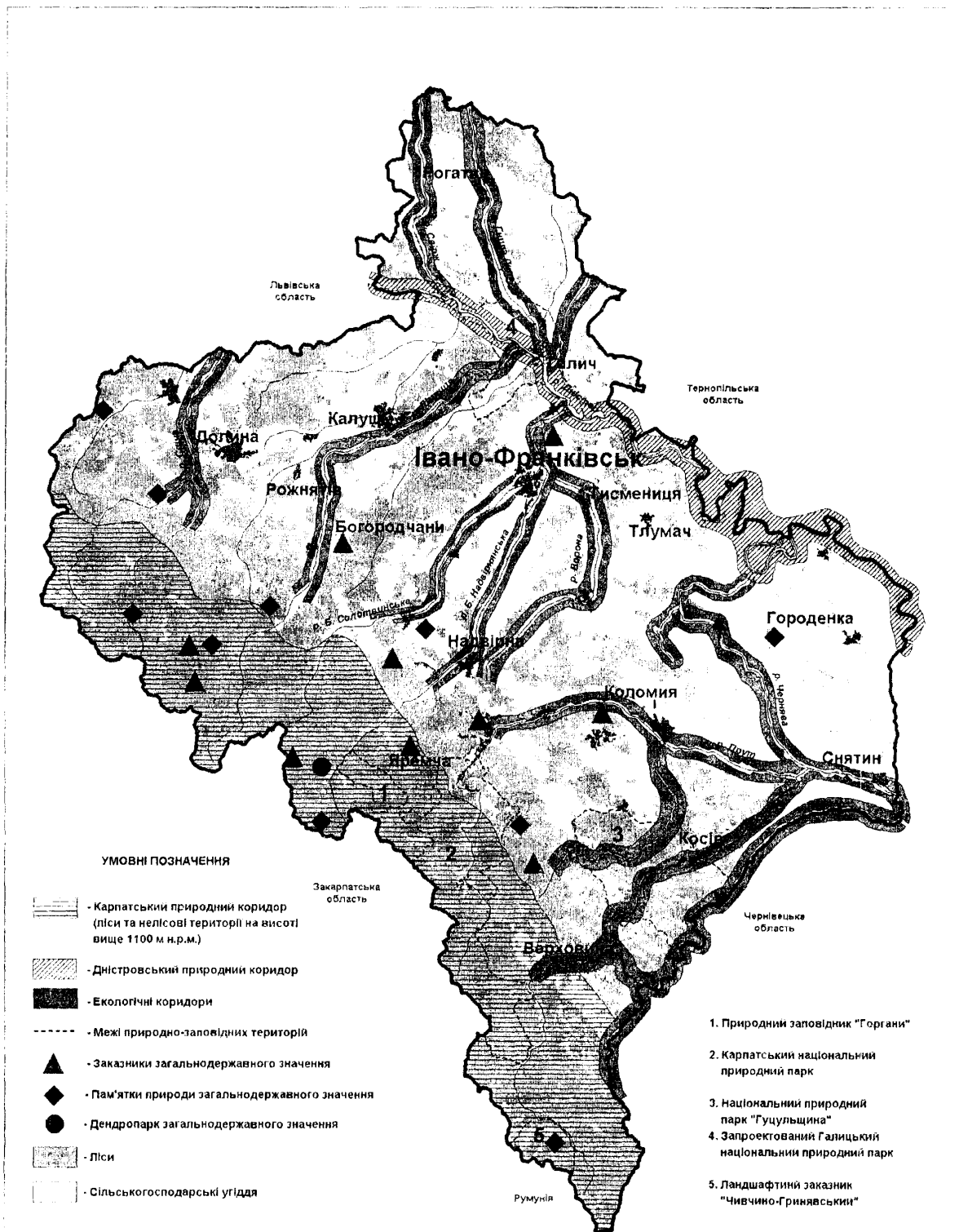

Рисунок 1 – Регіональна екологічна мережа Івано-Франківської області

– Дністровський РЛП (19,6 тис. га) – протягається вздовж р. Дністер на території Глумацького і Городенківського районів. В парку охороняються природні комплекси Середнього Придністров'я, на відрізку, де Дністер протікає каньйоноподібною долиною глибиною 80-200 м, утворюючи мальовничі меандри. На території парку багато геологічних, ботанічних, гідрологічних та археологічних пам'яток природи. Серед них Червоногірський водоспад (висота 16 м), неповторні травертинові скелі, залишки старовинного монастиря, унікальна наскельна, степова та лісова рослинність;

– Полянський РЛП (1,1 тис. га) – оригінальний в геоботанічному і ландшафтному відношенні гірський масив у східній частині Сколівських Бескид з унікальними буковими, ялицевими і смерековими лісами та рідкісними рослинами (арніка гірська, багато видів папоротей, тирлич жовтий, осока скельна, лілія лісова та інш.). На території парку знаходиться комплексна пам'ятка природи та історії згальнодержавного значення “Скелі Довбуша”.

3) Ландшафтні заказники (ЛЗ):

– ЛЗ загальнодержавного значення “Грофа” (2,5 тис. га) – унікальні ландшафти Горган із значними масивами смерекових пралісів з домішкою сосни кедрової європейської, сосни гірської, а також популяціями рідкісних рослин (лілія лісова, плаун річний, підсніжник білосніжний, білоцвіт весняний). Знаходиться на території Рожнятівського району і охоплює схили гірського пасма з вершинами Грофа, Паренка, Попадя, Петрос в межах 1000-1750 м над рівнем моря. Особливою цінністю заказника є популяція сосни кедрової європейської (вид занесений до Червоної книги України) на площі 500 га, а також болотні комплекси і реліктове гірське озеро;

– ЛЗ місцевого значення “Чивчино-Гринявський” (7,2 тис.га) – цінний природний ландшафт на території Верховинського району з унікальним флористичним комплексом, високим ступенем раритетності флори. В Чивчино-Гринявських горах беруть початок одні з найчистіших і неперевершених за красою ріки – Чорний та Білий Черемош. Гірські схили вкриті чистими смерековими пралісами природного походження, на верхній кліматичній межі лісу(1600 м н.р.м) поширене смерекове криволісся, яке змінюється заростями сосни гірської (стелюх, жереп). В заказнику зростає понад 50 ендемічних та реліктових видів рослин: тирлич крапчастий, елізанта Завадського, ломикамень жовто-зелений, рутвиця трансільванська, первоцвіт полонинський, костриця карпатська, дзвоники карпатські та інш. Територія Чивчино-Гринявського заказника є основою для створення Верховинського національного природного парку і складовою частиною майбутнього міжнародного українсько-румунського біосферного резервату.

4) Ботанічні заказники:

– ботанічний заказник загальнодержавного значення “Скит Манявський” (362,0 га) – один з наймальовничіших ландшафтів Прикарпаття з

ялицевими і смереково-буковими лісами, а також осередок зростання модрина польської (вид занесений до Червоної книги України). На території заказника знаходиться старовинний монастир Скит Манявський, заснований на початку XVII сторіччя;

– ботанічний заказник загальнодержавного значення “Княздвірський” (208,8 га) – одне з найбільших в Українських Карпатах місць зростання реліктового виду третинного періоду – тиса ягідного (вид занесений до Червоної книги України). В заказнику налічується понад 15 тис. дерев тиса ягідного.

У підсумку слід зауважити, що територія Івано-Франківської області, у першу чергу гірсько-долинні ландшафти в басейнах рік Прута, Білого і Чорного Черемошів (Гуцульська Верховина), Лімниці, Свічі, Бистриці Солотвинської, має комплекс надзвичайно сприятливих умови для розвитку рекреаційних комплексів. Завдяки таким властивостям як унікальність, естетична привабливість, оздоровче значення, багата історична спадщина, самобутня культура, вони можуть використовуватись для різних видів і форм рекреаційних потреб в усі пори року.

Розвиток рекреаційно-туристичної галузі сприятиме підвищенню рівня зайнятості населення, загальному розвитку сфери обслуговування, благоустрою населених пунктів, невиснажливому використанню природних ресурсів і охороні довкілля.

Найбільш серйозною загрозою для рекреаційно-ресурсного потенціалу гірських територій області може стати відхід від будівництва традиційних будівель (замість них можуть будуватися будинки з невластивою для даної території архітектурою), а також нерегульований туризм і зумовлена цим небезпека лісових пожеж, руйнування природних екосистем, засмічування території та ін [2].

Тому при формуванні рекреаційно-туристичної політики в області необхідно провести еколого-економічний аналіз і оцінку можливого впливу зростаючого рекреаційного навантаження на структурно-функціональні властивості природних комплексів, оскільки структура рекреаційної діяльності визначається її видами і необхідними для них територіями. Для кожного виду рекреаційної діяльності необхідно розробити нормативи, які регламентують оптимальну кількість рекреантів на певній території, виходячи з необхідності забезпечення комфортних умов для відпочиваючих і збереження природного середовища, біологічного і ландшафтного різноманіття.

При розвитку (формуванні) рекреаційно-туристичної інфраструктури особливу увагу слід приділити збереженню традиційних форм розселення і забудови територій та типів будівель.

Розвитку рекреаційно-туристичного освоєння області перешкоджає:

недостатня законодавча і організаційно-методична підтримка;

відсутність належного рекламно-інформаційного супроводження;
низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг;
недостатній рівень кваліфікації працівників, відсутність достатньої кількості професійних туристичних гідів.

Стратегія і план дій щодо розвитку рекреаційно-туристичного використання території області повинні базуватися на принципах:

невиснажливого використання природних ресурсів;

охорони і відтворення біологічного і ландшафтного різноманіття;

збереження традиційної культурної спадщини (місцева стилізація залишає глибокий відбиток у свідомості відвідувачів);

адекватності рекреаційних навантажень здатності природних екосистем переносити без шкоди ці навантаження і зберігати властивість самовідновлення;

забезпечення високої якості і комфортності середовища (відсутність забруднення, ефективність системи видалення і утилізації відходів);

розвитку туристичної інфраструктури (дороги, туристичні маршрути, туристичні стоянки) і забудови територій з урахуванням місцевих традицій, характеру місцевого ландшафту;

постійного контролю (моніторингу) за станом природних екосистем, особливо у місцях масового відвідування;

широкого і всебічного інформування (реклами через засоби масової інформації туристичні путівники, відеофільми, буклети) про рекреаційні можливості регіону;

детального планування туристичних програм (турів), забезпечення високого рівня обслуговування туристів (висококваліфіковані і пунктуальні гіді);

туризм повинен приносити користь місцевим жителям і місцевій економіці.

Література

1. Адаменко О.М., Приходько М.М. Регіональна екологія і природні ресурси. – Івано-Франківськ, 2000. – 278 с.

2. Голояд Б.Я. Доцільність і перспективність рекреаційного напрямку розвитку Івано-Франківщини // Ойкумена. Український екологічний вісник. 1995. № 1-2. – С 120 – 123.

3. Мельник А.В. Природні-територіальні комплекси (ландшафти). У кн.: Лікарські рослини Івано-Франківської області (за редакцією М.М. Приходька). – Івано-Франківськ, 2002. – С.66-76.

4. Побережник Й.Й. Підсумовуючи зроблене, намічаючи нові завдання. – Карпатський національний. 8-9, вересень 2000.

УДК 622.691.4

МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ ТА ТОКСИКОЛОГО-ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОДОРИЗАЦІЇ ПРИРОДНОГО ГАЗУ АЛЬДЕГІДОМ КРОТОНОВИМ

В.П.Гончар, М.І.Братах, А.В.Васадзе, С.М.Винник, З.В.Шейна, Л.Н.Найдьонова
УкрНДІгаз, 61125, м. Харків, Червоношкільна наб., 20, gas@ukrniigas.kharkov.ru

Представлены сравнительные характеристики наиболее часто употребляемых одорантов, определены пути поиска нового одоранта с точки зрения охраны труда и окружающей среды, показаны основные преимущества альдегида кротонового по сравнению с другими одорантами природного и сжиженного газа, освещены основные медицинские и токсиколого-экологические аспекты одоризации газа новым одорантом, приведены основные требования безопасности и обеспечения охраны окружающей среды, предложены методы утилизации паров альдегида кротонового.

Природний газ є джерелом енергії та сировини для органічного синтезу. Одним з важливих напрямків використання газу є застосування його для газопостачання населених пунктів. З цією метою використовують, в основному, природний та зріджений газ, головними перевагами яких перед іншими видами палива є висока теплота згоряння, відносна дешевизна та гігієнічність. Газ безбарвний та не має запаху.

The comparative characteristics of the much used odorants are presented. The methods of searching for a new odorant from the point of view of labour and environment protection are determent. The major advantages of crotonic aldehyde in comparison with other odorants of natural and liquefied gas are demonstrated and the main medical-biological and toxic-ecological aspects of gas odorization by a new odorant as well/ the principle requirements of safety and environment protection are given and methods of utilizing crotonic aldehyde vapor are suggested.

Це ускладнює виявлення місця витoku газу у випадку його витікання. Для надання газу специфічного запаху в нього додають сильнопахучі речовини – одоранти. Процес надання газу специфічного запаху називається одоризацією.

Як одоранти використовують меркаптанові сполуки (у вигляді індивідуальних речовин або суміші синтетичних чи природних меркаптанів), сульфіди (діетилсульфід, диметилсульфід

